

Zdenko MARŠÁLEK

Limity důvěry. Bývalí vojáci *Wehrmachtu* ve službě u československého letectva v Británii za druhé světové války¹

Abstract: Trust Limitations: Former Wehrmacht Soldiers Serving in the Czechoslovak Air Force in Britain during World War II

The paper explores the trust limitations of the Czechoslovak exile authorities during World War II towards those volunteers of the Czechoslovak exile military forces who had formerly served in the Wehrmacht. It has come to light that they were not prohibited from joining even the elite of the armed forces represented by air force units. On the other hand, the given degree of mistrust is demonstrated by the fact that they were only assigned to the ground personnel. Moreover, men who had gone through flying personal training in the German Luftwaffe were never accepted to the exile air force units.

Key words: Second World War – Czechoslovak Army in exile – POWs – Wehrmacht soldiers – enemy aliens – marginalization

Vojenský odboj v zahraničí dodnes představuje významnou součást kolektivní paměti české společnosti o druhé světové válce. Jeho obraz, jak je v zmíněné paměti uložen, však vznikl především jako propagandistický a ideologický artifiční model, formovaný takto již od válečných let. Zatímco tehdy měla propagandistická zkratka jasné opodstatnění, přijatá klišé, a především vypjatě národní linka přetrvaly v tomto obrazu dlouhá desetiletí prakticky dodnes, ve zmíněných ohledech až překvapivě málo ovlivněny několikerými změnami politických režimů. Nejde přitom o žádné české specifikum, podobným procesem modelování do podoby nového sjednocujícího pívotu národní společnosti, s důrazem na vysloveně nacionální bázi, procházel obraz okupace a odboje

1 Studie je jedním z výstupů projektu Grantové agentury ČR *Příslušníci německé branné moci v řadách čs. armády za druhé světové války jako příklad marginalizace v procesu tvorby historické paměti*, registrační číslo 18-11418S. Studie se explicitně nevěnuje celé řadě obecných i detailních otázek, týkajících se problematiky čs. zahraničních jednotek za druhé světové války a služby bývalých příslušníků německé branné moci v těchto jednotkách, neboť tato témata jsou zmiňována či přímo řešena v dalších výstupech projektu.

i v jiných evropských zemích.² Součástí heroizovaného a nacionálně podbarveného mýtu se stalo i potlačování a zamlčování aspektů, které se do zvoleného konceptu nehodily. Postupný proces jeho dekonstrukce probíhal jen pomalu a torzovitě.³ Rozpoznat a prokázat skutečnou míru mytologizace obrazu vojáka československého zahraničního odboje umožnil mimo jiné teprve detailní rozbor personální struktury zahraničních vojenských jednotek.⁴ Ukázalo se, jak hluboko se původní propagandistické konstrukty a ideologické premisy zakořenily coby samozřejmé platformy nejen ve vnímání veřejnosti, ale i v odborné historiografii.

Letectvo jako ikona zahraničního odboje

Již v průběhu války se doslova ikonou zahraničního odboje stali českoslovenští letci. Letectvo jednak v první polovině dvacátého století samo o sobě představovalo symbol modernity. Letecká válka také do obrazu války vracela individualitu a přímý souboj, a tím vlastně i historický model rytířství. Konkrétní výkony ve smyslu dokonalého ovládnání stroje, osobní statečnosti, a zvláště počtu vzdušných vítězství byly snadno zaznamenatelnými a srozumitelnými veličinami. K těmto obecným základům popularity letců se však připojovaly i důvody vyplývající z konkrétní situace československého vojenského odboje. Propagandisticky mohla heroizace individuálních výkonů do značné míry zakrýt malé celkové počty zahraničního vojska – což šlo u letectva mnohem lépe než u jednotek pozemních. Ty se navíc ocitly v obtížné situaci. Zatímco propagandistický obraz legií z let 1914–1920 zdůrazňoval především sled vítězných bojů a bitev, na počátku druhé světové války se českoslovenští vojáci dostali na frontu jen epizodně v září 1939 v Polsku a v krátkém tažení v červnu 1940 ve Francii, které shodně poznamenala hořkost totální porážky. Od té doby se zbytky pozemních jednotek reorganizovaly v Británii a několik

2 Průlomovou studií vzhledem k vzájemné komparaci národních příběhů odboje představuje kniha Pieter LAGROU, *The Legacy of Nazi Occupation. Patriotic Memory and National Recovery in Western Europe 1945–1965*, Cambridge (UK) 2000.

3 V českém (československém) prostředí lze za významný mezník považovat vydání knih Ericha KULKY o významu zapojení židovských dobrovolníků; ERICH KULKA, *Židé v československé Svobodové armádě*, Praha 1990; TÝŽ, *Židé v československém vojsku na Západě*, Praha 1992.

4 Ve Vojenském historickém archivu v Praze v letech 2005–2013 vznikala *Databáze příslušníků čs. vojenských jednotek v zahraničí za druhé světové války*. Některé vybrané základní údaje jsou dostupné na <URL: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>>, [cit. 20. 6. 2020]. Získané údaje se mj. staly základem publikace Zdenko MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda? *Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945*, Praha 2017. V rámci projektu, uvedeného v pozn. 1, se díky digitalizaci dalších údajů z osobních materiálů jednotlivých osob, jakož i relevantních údajů z dalších dokumentů podařilo vytvořit zvláštní databázi bývalých vojáků německé branné moci, přijatých do čs. jednotek (dále jen *Databáze*). Výše zmíněný projekt plánuje zveřejnit vybrané základní údaje do konce roku 2020 na webových stránkách projektu (<URL:<http://www.marginalization.usd.cas.cz/>>).

let zůstávaly mimo boj. Letci se naproti tomu ve Francii přeci jen mohli pochlubit řadou osobních úspěchů, především však bezprostředně zasáhli do letecké bitvy o Británii, která se stala první strategickou porážkou vojsk Osy a prvním strategickým vítězstvím Spojenců. Výkony československých stíhačů, patřičně zveličené, co se týče jejich skutečného významu pro celkové vedení války, mohly proto již v roce 1940 sloužit jako základ pro budování vojenské prestiže (tehdy čerstvě uznané) exilové vlády směrem ke Spojencům, ale především pro prezentaci odboje před veřejností v okupované vlasti.⁵

Tento obraz pak zůstal konstantní, i když mu v posledních letech války konkurovaly boje příslušníků jednotek formovaných na východní frontě. Z kolektivní paměti zvláště v českých zemích jej ovšem nedokázal vytlačit ani politický vývoj po roce 1948 a související všeobecná defamace odboje na Západě⁶ – jak prokázalo nadšené přijetí řady děl vyšlých v druhé polovině šedesátých let⁷ – a tím méně pak léta normalizace.⁸ Po roce 1989 pak nastala doslova exploze zájmu o tematiku bojů československých letců na Západě.

Zdá se však, že dlouhá doba trvání odvislosti historiografie od ideologických potřeb tvorby kolektivní paměti zanechala hluboké stopy i na daném tématu, respektive způsobech jeho zpracování. Podstatný prostor byl věnován jednak pamětem výkonných letců, jednak deskriptivnímu pojetí bojů a činnosti perutí. Zájmu historiků naopak unikají například širší otázky organizační výstavby letectva, komparace s ostatními exilovými silami v rámci spojenecké koalice, pohledu britských politických a vojenských orgánů na československé letectvo aj.⁹

-
- 5 Možnosti rozhlasové propagandy k utváření názorů a postojů obyvatelstva v okupované vlasti lze sledovat např. in Jan MASARYK, *Volá Londýn*, Praha 1946.
 - 6 Podnětná zamyšlení zde nabízí zvl. Vítězslav SOMMER, *Tři fáze stranického dějepiscství v padesátých a šedesátých letech*, in: Bohumil Jiroušek a kol., *Proměny diskursu české marxistické historiografie, České Budějovice 2008*, s. 276–281; TÝŽ, *Válka, odboj a hledání historické identity československého komunismu*, in: Zdeněk Hazdra (ed.), *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939–1945): sborník příspěvků ze sympozia k 70. výročí vypuknutí druhé světové války*, Praha 2009, s. 111–124.
 - 7 Zde mám na mysli jak celou řadu pamětí, tak i pozoruhodná odborná zpracování, např. Toman BROD – Eduard ČEJKA, *Na západní frontě. Historie československých vojenských jednotek na Západě v letech druhé světové války*, Praha 1965; Toman BROD, *Tobrucké krusy*, Praha 1967 ad.
 - 8 Srov. Jiří JOŽÁK, *Druhá světová válka a čs. odboj v české knižní produkci v letech 1970–1980*, in: *Dějiny a paměť – odboj a kolaborace za druhé světové války*, Cahiers du CEFRES, č. 6, Praha 1995, s. 51–54.
 - 9 Dodnes vlastně jedinou práci, která zkoumá čs. letectvo z pohledu britských orgánů je nepublikovaná dizertační práce Alan C. BROWN, *The Czechoslovak Air Force in Britain, 1940–1945*, PhD thesis, University of Southampton 1998. Srov. TÝŽ, *Airmen in Exile: The Allied Air Forces in the Second World War*, Phoenix Mill (UK) 2000. Zájmu se příliš netěší ani témata z vnitřního života čs. letectva, včetně jinak všeobecně oblíbené každodennosti; jednou z výjimek jsou v tomto ohledu práce Ladislava Kudrny, zvl. Ladislav KUDRNA, *Když nelétali. Život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války*, Praha 2003.

Doplňování letectva

Československé perutě v Británii pro exilovou politickou reprezentaci bezesporu představovaly prvořadý propagandistický a politický triumf. Z tohoto důvodu bylo naléhavě potřeba zajistit jejich plnou bojeschopnost. Pouze tak je totiž mohlo britské velení zasadit do bojů, v nichž by se mohly vykákat významnými úspěchy – a teprve ty se stávaly oním účinným prostředkem propagandy, nikoliv pouhá existence jednotek. V podmínkách exilu znamenalo zajištění plné bojeschopnosti především sehnat dostatek vojáků. Československé letectvo však, stejně jako československé pozemní jednotky a podobně jako ostatní exilové armády, po celou válku trpělo nedostatkem lidských zdrojů. Do zahraničí z okupované vlasti uniklo nezanedbatelné množství vycvičených letců, což stačilo na zformování několika jednotek. Okamžité plné využití veškerého personálu, který byl k dispozici, ovšem kladlo velké nároky do budoucna. Mnoho letců padlo či utrpělo těžká zranění, další se dostali do nepřátelského zajetí.¹⁰ Stavby perutí se snižovaly i v důsledku odchodu letců na odpočinek, z důvodu nemoci aj. Z politických a propagandistických důvodů bylo nemyslitelné rušit jednou již zformované útvary a snižovat tak jejich počet a nezbývalo tudíž než hledat personální náhradu. Výcvik pilotů, navigátorů a radiotelegrafistů ovšem trval řadu měsíců, a doplňování létajícího personálu proto představovalo „běh na dlouhou trať“ a obtížný úkol, s kterým se exilové orgány potýkaly prakticky po celou válku.¹¹ Hlavním problémem se však nestala dlouhá doba výcviku, ale otázka, kde vůbec nové dobrovolníky vzít. Při hledání zdrojů personálních doplňků se důstojníci letectva dostávali do střetu se stejně naléhavými potřebami pozemního vojska, a spory o prioritách se brzy dostaly do fáze jakési „zákopové války“ mezi inspektorátem čs. letectva na jedné, a ministerstvem národní obrany a velitelstvím pozemního svazku na druhé straně.

V létě 1940, krátce po evakuaci zbytků československého vojska z Francie, se prioritou exilových orgánů stalo hlavně letectvo. To plně odpovídalo tehdejší situaci, kdy bezprostředně hrozila invaze německých vojsk do Británie. Britská armáda trpěla zoufalým nedostatkem výzbroje a invazi mohlo zabránit jedině vítězství v letecké bitvě o Británii.¹² Několik tisíc vojáků československých pozemních jednotek v létě 1940 pro Brity nepředstavovalo

10 Z příslušníků čs. letectva v Británii mělo zahynout 487 osob, nejméně 236 utrpělo zranění, a 52 letců padlo do zajetí. Jiří RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu. Válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940–1945, 4. část (1943)*, Cheb 2002, s. 315.

11 Těživě se nedostatek pilotů, ale také radiotelegrafistů a navigátorů, projevoval zvláště u 311. bombardovací perutě. Především z důvodu nemožnosti zajištění plynulého krytí ztrát byla peruť v červnu 1942 převelena od bombardovacího velitelství k velitelství pobřežního letectva. T. BROD – E. ČEJKA, *Na západní frontě*, s. 328.

12 Vojenskou situaci Británie v létě 1940 z pohledu nejvyšších míst barvitě popisuje Winston CHURCHILL, *Druhá světová válka. II. díl. Jejich nejskvělejší hodina*, Praha 2005, s. 247–303.

reálnou sílu,¹³ ale každý vycvičený stíhací pilot měl doslova cenu zlata. Velmi rychle byly vyřešeny právní a politické otázky a v červenci 1940 vznikla první československá stíhací peruť, po níž následovaly další.¹⁴

Posily pro formující se letectvo tehdy mohla poskytnout jedině pozemní jednotka. Již v srpnu 1940 k letectvu odešla velká skupina 250 mužů, vybraných z dobrovolníků.¹⁵ Kromě prvotřídních vojáků, určených k leteckému výcviku, byli ovšem k letectvu odesláni i někteří vojáci fyzicky slabší, kteří nedostávali nárokům polní služby – exilové orgány se domnívaly, že by se mohli uplatnit u pozemního personálu letectva. Prvních padesát bylo takto přeřazeno v říjnu 1940.¹⁶ Tím se však možnosti pozemního vojska – a jak uvidíme dále, i jeho ochota – v podstatě vyčerpaly.

Na počátku roku 1941 ovšem exilové orgány zvažovaly zřízení nové, v pořadí již třetí stíhací peruti.¹⁷ Představu zformování další letecké jednotky prosazoval zvláště samotný prezident Edvard Beneš, a to především s ohledem na možné politické výhody. V únoru 1941 pak v otázce budoucího rozvoje leteckých jednotek na území Británie proběhla u prezidenta republiky společná porada předních vojenských činitelů.¹⁸ Ministr národní obrany generál Sergěj Ingr¹⁹ tehdy kategoricky odmítl uvolnit další příslušníky pozemních jednotek, neboť by tím byla výrazně ohrožena bojeschopnost pozemního polního svazku.²⁰

13 Na konci července 1940 čítaly čs. pozemní jednotky 3324 vojáků. Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA – VHA) Praha, fond Náhradní těleso ve Velké Británii 1939–1947 (dále jen NT – VB), inv. č. 32, kart. 21, kmenové rozkazy NT č. 2/40 z 1. 8. 1940 a č. 3/40 z 12. 8. 1940.

14 Míněna 310. čs. stíhací peruť. Na samém počátku srpna 1940 byla založena 311. čs. bombardovací peruť, o měsíc později pak 312. čs. stíhací peruť. Další letci byli zařazeni přímo do britských, popř. polských peruti. T. BROD – E. ČEJKA, *Na západní frontě*, s. 186–187.

15 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 32, kart. 21, kmenový rozkaz NT č. 4/40 ze 17. 8. 1940; tamtéž, inv. č. 1/1, kart. 1, kronika NT, II. díl, s. 14.

16 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 1/1, kart. 1, kronika NT, II. díl, s. 22. Do konce roku 1940 bylo od pozemního vojska k letectvu přeřazeno celkem 714 vojáků. U mnohých se však jednalo jen o administrativní potvrzení jejich zařazení k letectvu, které proběhlo již ve Francii. VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 164, kart. 50, číselný přehled čs. zahraniční armády za roky 1939–1940. Srov. Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda, s. 215.

17 Míněna budoucí 313. čs. stíhací letecká peruť, ustavená v květnu 1941. Průběh jednání o personálních otázkách rozšíření letectva podrobně popisuje A. BROWN, *The Czechoslovak Air Force in Britain*, s. 93n.

18 VÚA – VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany – Londýn (dále jen MNO – L); inv. č. 28, kart. 14, zápis o vojenské poradě u prezidenta republiky dne 6. 2. 1941.

19 Sergěj Ingr (1894–1956), od roku 1916 příslušník čs. legií v Rusku, Francii a Itálii, 1934 jmenován brigádním generálem, 1938 povýšen na divizního generála. Během mobilizace v září 1938 velitelem III. sboru. V červnu 1939 odešel přes Polsko do Francie, kde ustanoven náčelníkem čs. vojenské správy. Od července 1940 ministr národní obrany exilové vlády, od září 1944 v čele Hlavního velitelství čs. branné moci. V dubnu 1945 odvolán. Po válce vyslancem v Nizozemsku, po roce 1948 v emigraci. K jeho osobě např. Gustav SVOBODA, *Generál Sergěj Jan Ingr (1894–1956)*, Praha 1998.

20 VÚA – VHA Praha, fond Vojenská kancelář prezidenta republiky 1940–1945 (dále jen VKPR), inv. č. 25-1, kart. 3, čs. letectvo, organizace a doplňování. Ve složce se nachází i řada dalších materiálů k problematice.

Po dalších jednáních posléze padlo konečné rozhodnutí o zásadách dalšího náboru pro letectvo. Pozemní jednotky se již neměly vystavovat dalšímu oslabování, naopak všichni noví dobrovolníci a branci měli být přednostně zařazováni k letectvu,²¹ stejně jako některé jiné kategorie personálních přírůstků.²² Tato praxe pak platila po zbytek války – přeřazení přímo od pozemní jednotky se zvláště v letech 1943–1945 stalo řídkou výjimkou.²³ Naprostá většina nových dobrovolníků-adeptů letecké služby prošla jen administrativními úkony u náhradního tělesa, po nichž následovalo rychlé odvelení k letecké složce. Současně je nutno připomenout, že řada početních přírůstků letectva se objevila jen „na papíře“: šlo o formální převody Čechoslováků, kteří už u československých perutí sloužili jako příslušníci britského či kanadského letectva.²⁴

Faktická výše přírůstků tedy nebyla vysoká. Celá stovka letců se mezi lety 1940 a 1942 vrátila z internace v Sovětském svazu,²⁵ naděje na nábor v Kanadě a Spojených státech ale zcela zklamaly²⁶ a v dlouhodobější časové perspektivě začaly personální problémy letectva vystupovat čím dál ostřeji. Doslova kritickou situaci alespoň částečně odvrátil nábor u československé jednotky na Středním východě, vyhlášený v červnu 1942.²⁷ Z celkem 418 dobrovolníků bylo vybráno 171 mužů, kteří v říjnu 1942 odpluli do Británie.²⁸ Šlo o největší

21 A. BROWN, *The Czechoslovak Air Force in Britain*, s. 96. S ohledem na nutnost udržení stavu pozemních jednotek se však prosadila zásada, že k letectvu bude přijímána polovina všech nováčků. Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda, s. 225.

22 Jednalo se například o vojáky, kteří v červenci 1940 odmítli nadále poslouchat rozkazy, byli z armády vyloučeni, internováni a posléze zařazeni do britských jednotek *Pioneer Corps*. V roce 1941 probíhala jednání o jejich případném návratu s tím, že dotyční nebudou za svůj předchozí postoj trestáni. VÚA – VHA Praha, VKPR, inv. č. 25-3, kart. 3, čs. příslušníci v MAPC – vstup do armády; tamtéž, inv. č. 25-6, kart. 3, návrh na udělení abolicie pro čs. příslušníky v MAPC, vracející se do čs. armády. Řada z uvedených vojáků poté skutečně k letectvu nastoupila. O personální situaci letectva se prezident Beneš nadále intenzivně zajímal i v průběhu roku 1942. Tamtéž, inv. č. 27-3, kart. 5, doplňování čs. letectva.

23 Ještě v průběhu roku 1941 např. získalo letectvo od pozemních jednotek 83 osob, 81 dalších pak z přímého náboru nových dobrovolníků. VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 164, kart. 50, statistika čs. jednotek v Británii za rok 1941. V roce 1943 bylo od pozemních jednotek převedeno 110 vojáků. VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 3, kart. 1, kronika NT, IV. díl, přílohy. Podle celkových přehledů mělo od pozemní jednotky v Británii k letectvu odejít 537, od jednotky n Středním východě pak 227 mužů, celkově tedy 764 osob. J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu* 4, s. 316.

24 Poznatek vychází z rozboru personálních převodů uvedených v kmenových rozkazech za léta 1943–1945. Někdy šlo také pouze o změnu tzv. stavovské skupiny důstojníků, kteří dosud byli oficiálně příslušníky pěchoty, jezdeckta, dělostřelectva apod.

25 J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu* 4, s. 316.

26 Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda, s. 220.

27 Jednotka na Středním východě zprvu také trpěla nedostatkem mužstva, v prvním pololetí roku 1942 však díky mobilizaci v Palestině získala několik set nových vojáků. Srov. T. BROD, *Tobrucké krysy*, s. 157.

28 Tamtéž. Parník s/s *Orduña* s dobrovolníky přistál ve skotském přístavu Greenock 1. ledna 1943. *Databáze*.

ucelenou skupinu, kterou se letectvu od roku 1940 podařilo získat. Výcvik ale trval řadu měsíců, a noví letci se přímo u bojových perutí ocitli až po více než roce.²⁹ Doplňování tak zůstalo hlavním problémem leteckých jednotek až téměř do samého konce války.

Zapomenutý pozemní personál

Jedním z doprovodných rysů jednostranného zaměření zájmu historiků, publicistů i veřejnosti na samotný boj československých perutí a jednotlivých pilotů je takřka naprosté pomíjení problematiky pozemního personálu. Kromě prostého faktu, že tento představoval podstatnou část celkového početního stavu exilového letectva, je namístě zdůraznit jeho význam pro zajištění bojové činnosti. Pozemní personál ovšem také v rámci letectva byl velice specifickou skupinou, v mnoha ohledech naprosto odlišnou jak od výkonných letců, tak i od velení a administrativních struktur, a představuje proto více než zajímavé pole pro další výzkum.

Nedostatek vyškolených pilotů, navigátorů a radiotelegrafistů v průběhu války opakovaně omezoval bojovou činnost československých leteckých perutí, byl to ale poněkud překvapivě právě nedostatek pozemního personálu, který přímo ohrožoval samotnou existenci některých jednotek. Tato disproporce se projevila již na počátku roku 1941 v souvislosti s výše zmíněnými úvahami o zformování další stíhací perute.

Ve stavu letectva se tehdy nacházelo celkem 1222 mužů, z čehož bylo 628 osob létajícího a 594 osob pozemního personálu. Oproti tabulkovým požadavkům přebývalo plných 227 osob létajícího personálu, což pro postavení další stíhací perute plně postačovalo. Nedostávalo se ale 167 osob personálu pozemního a tento deficit se při organizaci nové perute měl zvýšit až na 369 osob.³⁰ Na nutnost zajistit pro tři stávající i případnou novou perut dostatek mužstva pro pozemní službu upozorňovaly britské orgány, včetně samotného ministra letectví.³¹ Zvítězily však politické ohledy – nově zformovanou 313. stíhací perut nakonec z hlediska pozemního personálu „dočasně“ zabezpečili Britové, což se posléze stalo jedním z klíčových předmětů sporů mezi odpovědnými orgány britského a československého letectva, sporů, které přerůstaly i do diplomatické roviny. Britové po celý zbytek války naléhali na zajištění skutečně národního charakteru perutí, tedy především na získání odpovídajícího počtu pozemního personálu.³² Situace se stala natolik vážnou,

29 Např. Paul Wechsberg (Pavel Vranský), který do Británie dorazil v rámci výše zmíněné skupiny, byl k operační jednotce (konkrétně k 311. peruti) zařazen až 9. 4. 1944. VÚA – VHA Praha, sb. Letecké karty, Wechsberg Pavel.

30 VÚA – VHA Praha, VKPR, inv. č. 25-1, kart. 3, čs. letectvo, organizace a doplňování.

31 VÚA – VHA Praha, MNO – L, inv. č. 28, kart. 13, dopis min. Sinclaira o mužstvu pro čs. letectvo.

32 A. BROWN, *The Czechoslovak Air Force in Britain*, s. 103–111.

že právě s ohledem na pozemní personál velitelé československého letectva postupně oslabovali své původně vysoké nároky kladené na adepty elitního druhu vojska. Ty se přitom ani zdaleka netýkaly jen zdravotní klasifikace či technických dovedností, ale především požadavků politické a národní spolehlivosti.

Státní spolehlivost a národní čistota

Nesporný charakter elity si exilové letectvo přineslo do zahraničního odboje již z meziválečného období. Význam a charakter jeho činnosti kladly velké nároky na státní spolehlivost jeho příslušníků. Nazírání tehdejšího státu a jeho armády na otázku státní loajality prizmatem dobového nacionalismu mělo jasné důsledky.³³ Armáda již od samého počátku své existence považovala příslušníky německé a maďarské menšiny za nespolehlivé. Republika sice přijala princip všeobecné branné povinnosti a ve vojsku proto sloužili i českoslovenští občané německé a maďarské národnosti, armáda ale současně vypracovala podrobný systém jejich poměrného zastoupení u různých druhů vojska. Letectvo patřilo k několika „zbraním“, kam měli z důvodu státní spolehlivosti zcela zapovězen vstup.³⁴ Obecně nacionalistický přístup státu a armády k otázce vojenských tradic a zásad vojenské výchovy dále prohluboval pnutí mezi jednotlivými národnostmi meziválečné československé republiky, které vyvrcholilo v důsledku politických událostí konce 30. let. Zahraniční odboj se za těchto okolností formoval v silně národním duchu a kombinace výchovy, prostředí a politických okolností vedla k prohloubení národnostní polarizace mnohých příslušníků letectva.³⁵

Personální potřeby doplňování letectva však v průběhu války sice obtížně a pouze částečně, ale přeci jen měnily zaběhlé stereotypy. Do řad letectva se dostávalo stále více vojáků židovského původu a také vojáků, jejichž mateřštinou byla němčina. Otázku ale nelze vnímat jen jako problém národnostní – přinejmenším od konce roku 1941 letectvo přijímalo i řadu dalších osob, u nichž by z hlediska spolehlivosti dříve služba nepřicházela

33 K problematice nejnověji komplexní práce Adam HUDEK – Michal KOPEČEK – Jan MERVART (edd.), *Čechoslovakismus*, Praha 2019.

34 VÚA – VHA Praha, Ministerstvo národní obrany – Presidium 1918–1923, 1922 dův., čj. 91200, směrnice pro rozdělování nováčků podle národností, 22. 7. 1922. Diskriminační přístup v národnostní otázce byl stabilním prvkem čs. meziválečné armády od samého počátku její existence, srov. Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda, s. 67–76.

35 Řadu příkladů tehdejších postojů čs. letců uvádí Ladislav KUDRNA, *Projevy antisemitismu v československých pozemních a leteckých jednotkách za druhé světové války na Západě*, Tereziánské listy 36, 2008, s. 59–90.

v úvahu. Mnozí z nich dokonce absolvovali i letecký výcvik. Společná služba „ve vzduchu“ otupila mnohé dřívější předsudky, zvláště poté, co tito „nespolehliví“ platili daň nejvyšší.³⁶

Jednou ze zpočátku striktně odmítaných skupin dobrovolníků byli i bývalí vojáci německé armády, kteří se hlásili ke službě v československém exilovém vojsku.

Z Wehrmachtu k československé armádě a jejímu letectvu – otázky výzkumu

Podrobný výzkum personálního složení československé armády v zahraničí v letech druhé světové války mimo jiné přinesl údaje o vysokém zastoupení vojáků, kteří před svým vstupem do československých jednotek sloužili v německé branné moci.³⁷ Vzhledem k převládajícímu narativu zahraničního odboje se jako převratné ukázalo samotné zjištění jejich počtu. U jednotek na Západě celkem nastoupilo na tři tisíce těchto mužů, kteří tak na konci války představovali téměř třetinu početního stavu; další stovky pak bojovaly u jednotek na východní frontě.³⁸

Poznatek o tak vysokém zastoupení mužů, kteří po jistou dobu oblékali nepřátelskou uniformu, představuje – společně s dalšími výsledky výzkumu personálního složení československého exilového vojska – jeden z významných prvků dekonstrukce dlouholetého narativu zahraničního odboje. Právě tato skutečnost stála za vznikem projektu přímo zaměřeného na danou problematiku.³⁹ Jednou z hlavních výzkumných otázek je, jak mohlo v průběhu tvorby obrazu odboje v rámci kolektivní paměti dojít k takřka úplné marginalizaci natolik významné a početné skupiny.

Jedním z podstatných polí výzkumu v rámci projektu je vztah exilových orgánů k bývalým německým vojákům. Byli považováni za spolehlivé? Převážila skutečnost, že se dobrovolně hlásili k boji v řadách československé armády, nebo nedůvěra a podezření z menší míry vlastenectví a motivace? Projevila se nějak optika národnostního členění?

36 E. KULKA, *Židé v československém vojsku na Západě*, s. 241–244 uvádí seznam celkem 39 letců židovského původu, kteří zahynuli během služby v RAF.

37 S využitím *Databáze* se podařilo připravit subdatabázi této skupiny československých vojáků, viz pozn. 4.

38 Základní údaje k problematice viz Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda, *passim*, zvl. s. 247–248, 264–270, 326–329. Dosud jedinou samostatnou práci, výslovně věnovanou tématu, zůstává nepublikovaná diplomová práce Jiří NEMINÁŘ, *Přijímání vojáků Wehrmachtu do československé zahraniční armády na Západě během 2. světové války*, diplomová práce, Ústav českých dějin FF UK, Praha 2015.

39 Projekt Grantové agentury ČR *Příslušníci německé branné moci v řadách čs. armády za druhé světové války jako příklad marginalizace v procesu tvorby historické paměti*, registrační číslo 18-11418S (viz pozn. 1).

Pro zkoumání míry a limitů důvěry k této skupině vojáků se jako modelová platforma nabízí možnost jejich služby u letectva, považovaného za elitu zahraniční armády. Právě vzhledem k výjimečnému postavení letectva exilové orgány přísně střežily jeho „čistotu“.⁴⁰ Mohli se bývalí němečtí vojáci vůbec k letectvu dostat? A jestliže ano, za jakých podmínek? Lze vysledovat nějaké obecné zásady přístupu k nim, nebo se rozhodovalo pouze individuálně, případ od případu? Jak probíhal střet mezi imperativem „čistoty“ a determinantem personální krize?

Souhrnná hlášení a materiály centrálních vojenských úřadů poskytují jen omezený vhled do problematiky a je nezbytné komparovat je pomocí metod historie „zdola“, tedy z roviny týkající se konkrétních osob. Metoda analýzy osudů dotýčných jednotlivců jako do značné míry jednostranný pohled jistě nemůže poskytnout vyčerpávající odpovědi, komparace a následný rozbor osudů však bezpochyby přinesou významnou sumu poznatků a zjištění, jak ostatně potvrdily předchozí výstupy projektu.⁴¹

První dobrovolníci z německé *Luftwaffe*

Jeden z prvních vojáků německé branné moci, který dezertoval a přihlásil se ke službě u československé armády, byl shodou okolností příslušníkem německé *Luftwaffe*. V prosinci 1940 nastoupil u jednotky na Středním východě, s níž prošel celou bojovou anabází až do června 1942, kdy se přihlásil na výzvu k dobrovolnému vstupu do československého letectva v Británii a s výše uvedenou skupinou 171 vojáků odplul do Británie.⁴² Vzhledem k okolnostem jeho cesty do zahraničí, a zvláště k brzkému datu nástupu, je ale jeho případ značně specifický, nelze ho srovnávat s dalšími bývalými vojáky německé armády a bude proto v této studii pominut.

U *Luftwaffe* sloužil i jeden z prvních dvou přeběhlíků, kteří nastoupili k československé jednotce na Středním východě, a to dne 19. ledna 1943. **Bedřich Kasper**⁴³ pocházel ze smíšeného manželství. Jelikož říšské úřady ho po otci považovaly za Němce, musel v listopadu 1941 nastoupit službu v německé armádě. S předurčením pro pozemní personál letectva se ocitl v západofrancouzském městě Angers, kde prodělal základní pěchotní

40 Termín „čistota“ použil J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu* 4, s. 593.

41 Zde např. Jiří NEMINÁŘ, *Feldgrau i battledress: Hlučíňané v československé zahraniční armádě*, Slezský sborník 116 (2018), č. 2, s. 75–94.

42 Osudy tohoto dobrovolníka jsou předmětem samostatné studie, kterou dokončuje Vladimír Pilát.

43 Bedřich Kasper (nar. 1919 Svitavy), prezentován v čs. zahraničních jednotkách na Středním východě 19. 1. 1943 pod osobním číslem D-2032 (později změněno na R-1708). *Databáze*.

výcvik⁴⁴ a od března 1942 se v německém Merseburgu školil na leteckého zbrojního mechanika. Poté se dobrovolně hlásil k nasazení v Africe – podle svých slov proto, aby mohl snáze přeběhnout. Přes Krétu dne 20. října 1942 dorazil na africkou půdu s přidělením k obsluze známých stíhacích letounů Me 109.⁴⁵ Tou dobou právě začínal rozhodující střet u El-Alamejnu, v jehož důsledku se zbytky vojsk Osy daly na rychlý ústup přes dobyté egyptské území a celou Libyi až do Tuniska. Dne 21. listopadu 1942 se Bedřich Kasper domluvil s dalším Čechem v německé uniformě a u libyjské Adžedábje si našli jeskyni, v níž se pět dní ukrývali, než dorazila britská vojska. V zajateckém táboře v deltě Nilu se s nimi setkal československý styčný důstojník při velitelství britských sil na Středním východě podplukovník generálního štábu Rudolf Bulandr, který je vyslechl a doporučil k přijetí do československé armády.⁴⁶ Bedřich Kasper poté dne 19. ledna 1943 v Jeruzalémě prošel odvodem a stal se československým vojákem. Z bezpečnostních důvodů, s ohledem na jeho rodinu či pro případ zajetí, sloužil pod krycím jménem Nováček.

Jelikož se jednalo o první případy, kdy do československých jednotek vstupovali bývalí zajatci, neměly lokální exilové orgány k dispozici žádné instrukce. Jednotliví nižší i vyšší důstojníci viditelně váhali, jak se k dotyčným dobrovolníkům chovat a mísila se v nich nedůvěra vůči vojákům v nepřátelských uniformách a naopak sympatie za statečnost projevenou při dezerci. Navíc zde byla legionářská zkušenost z první světové války – u vyšších důstojníků často dokonce osobní.⁴⁷

Vzhledem k zjevné a cílené dezerci, kterou Bedřich Kasper uskutečnil při první příležitosti, byl považován za spolehlivého a jeho předchozí služba v německé armádě nestála překážkou ani k tomu, aby mohl nastoupit do školy pro důstojníky v záloze, organizované v Haifě u výcvikového střediska československé jednotky na Středním východě.⁴⁸ V červenci 1943 odplul s většinou vojáků na palubě lodi s/s *Mauretania* do Británie, kde veteráni ze Středního východu posílili právě formovanou Čs. samostatnou obrněnou brigádu. Bedřich Kasper, už jako svobodník aspirant, byl zařazen ke spojovací rotě.

44 „*Ausbildungsregiment 13*“, uvedený ve výslechových protokolech, byl bezpochyby Flieger-Ausbildungsregiment 13, přejmenovaný právě v listopadu 1941 na Flieger-Regiment 13. Z uvedeného vyplývá, že při výslechu B. Kasper udával přesné údaje.

45 Podrobnosti o předválečném životě Bedřicha Kaspera a jeho dalších osudech lze především rekonstruovat díky údajům uvedeným v materiálech v jeho žádosti o přiznání výhod odbojáře. VÚA – VHA Praha, Sbírka osobních spisů osob, žádajících o udělení osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb. (dále jen sb. Osobních spisů „255/46“), č. 101531/47, Kasper Bedřich.

46 VÚA – VHA Praha, fond Čs. vojenská mise na Středním východě (dále jen ČsVM – SV), inv. č. 68-1, kart. 10, Spisy zprav., taj., dův. 1943; čj. 5289/taj./43 Čs. styčný důstojník v Cairo, čj. 6/taj/43, výslechy něm. zajatců, čs. státních občanů, 6. 1. 1943.

47 Většina legionářů měla za sebou službu v rakousko-uherské armádě, a přeběhnutí fronty či přihláška ze zajateckého tábora patřila k nejčastějším způsobům, jak se do legií dostali.

48 VÚA – VHA Praha, sb. Osobních spisů „255/46“, č. 101531/47, Kasper Bedřich.

Důvěra v jeho spolehlivost ale měla svoje evidentní limity. Přestože se jednalo o vy-
cvičeného leteckého mechanika, nebyl Bedřich Kasper odeslán k československému letec-
tvu, a to ani z Afriky, ani poté, co se ocitl v Británii. Zůstal pak do konce války v řadách
pozemních jednotek. Na přelomu srpna a září 1944 odplul do Francie a účastnil se bojů
u Dunkerque. Dne 2. ledna 1945 při stavbě telefonního vedení spadl ze sloupu a utrpěl
komplikovaný úraz,⁴⁹ v jehož důsledku byl převezen na léčení do Anglie.⁵⁰ Vzhledem
k následkům zranění se již na frontu nevrátil a u náhradního tělesa se podílel na výcviku
nových vojáků. Ve výroční den narozenin T. G. Masaryka, 7. března 1945, byl jmenován
do první důstojnické hodnosti.⁵¹

Dalším dobrovolníkem československé zahraniční armády, který měl za sebou službu
v německé *Luftwaffe*, byl **Walter Bláha**.⁵² Vídeňský rodák ze smíšeného manželství, který
své mládí strávil v Praze, maturoval v červnu 1939, již po okupaci zbytku Československa
v březnu 1939. Jelikož žil s německou matkou, navštěvoval pražské německé školy a matka
ho také přihlásila k německé národnosti. Jako Němec podléhal branné povinnosti. V září
1939 se dobrovolně přihlásil k letectvu, podle svých pozdějších výpovědí proto, aby mohl
snáze uniknout do zahraničí. Letecký výcvik byl v prvních letech války v Německu ještě
velmi důkladný a trval v jeho případě až do května 1942. Poté Walter Bláha, již v hodnosti
Unteroffizier,⁵³ nastoupil jako instruktor v letecké škole.

V listopadu 1942 se uzavřel obkličovací kruh kolem německých vojsk ve Stalingradu,
a obkličené uskupení měla zásobovat *Luftwaffe*. K plnění tak náročného úkolu Němci
stahovali dostupné prostředky a došlo i na týlové útvary a instituce. Povolán byl i Walter
Bláha, jenž poté během několika dnů na stroji Heinkel He 111 přeletěl na východní frontu.
Během prvního letu dne 3. prosince 1942 z Taganrogu do Rostova na Donu a dále na letiště
Morozovskaja, ležící ve stalingradském kotli, vystoupal do mraků, aby zbylým členům
posádky znemožnil orientaci, a obrátil svůj letoun nad Černé moře. Zamířil k Turecku

49 Tamtéž.

50 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 37, kart. 26, kmenový rozkaz NT č. 4/45 z 29. 1. 1945.

51 *Sborník důvěrných výnosů a nařízení MNO*, č. 16/45, 9. 4. 1945.

52 Walteru Bláhovi se věnuje publikace Jiří RAJLICH – Ivo PEJČOCH, *Dva Walterové. Příběhy dvou
československých občanů, sloužících jako piloti Luftwaffe*, Cheb 2012. Údaje o Bláhově vojenské službě
autoři takřka výlučně opřeli o poměrně rozsáhlý svazek materiálů, obsažených ve VÚA – VHA Praha,
sb. 24, Bláha Valtr. Následující pasáže o W. Bláhovi vycházejí z této publikace a z *Databáze*, pokud není
uvedeno jinak.

53 *Unteroffizier* – ve *Wehrmachtu* nejnižší hodnost kategorie poddůstojníků. Systém hodnostních kategorií
německé branné moci byl odlišný od československého a z tohoto důvodu je obtížné hledat dobový
československý ekvivalent. Podle systemizace NATO se dnes jedná o hodnost OR-5 (v Armádě ČR je
odpovídající hodností rotmistr).

a po necelých třech hodinách letu nouzově přistál na anatolském pobřeží. Walter Bláha tedy dezertoval během první příležitosti, a ještě Němce připravil o cenný letoun.

V Ankaře Walter Bláha kontaktoval československé a britské představitele, kteří se postarali o jeho další cestu z Turecka do Sýrie a dále do zajateckého tábora Maadi u Káhiry, kam dorazil 18. února 1943.⁵⁴ Zde prošel řadou výslechů. Britské zpravodajce zajímaly jak veškeré informace, které mohl Bláha poskytnout o německém letectvu, tak i otázka jeho důvěryhodnosti a motivů dezerce. Ve dnech 7. a 8. května 1943 tábor Maadi navštívil pplk. gšt. Bulandr, aby vyslechl pět zajatců z řad bývalých československých občanů, kteří v dubnu 1943 padli do britského zajetí či přeběhli během bojů na tuniské frontě a o kterých mu Britové referovali. Kromě těchto pěti avizovaných zajatců pplk. Bulandr v táboře našel ještě další tři, které s povolením velitele tábora vyslechl také.⁵⁵ Jedním z nich nebyl nikdo jiný než Walter Bláha, o jehož přítomnosti neměl do té doby pplk. Bulandr tušení. Všech osm dobrovolníků bylo do československé armády přijato, z bezpečnostních důvodů ale všichni dostali krycí jména, Walter Bláha nadále sloužil jako Valter Blažek. S čtyřmi dalšími zajatci poté odjel k Čs. vojenské misi do Jeruzaléma, a poté k výcvikovému středisku, kde 26. května 1943 všech pět prošlo prezentací do československé armády.⁵⁶ Všichni měli být nadále nenápadně sledováni, přičemž výslovná poznámka upozorňovala právě na Bláhu: „Zvláštní pozornost věnujte des. V. Blažkovi.“⁵⁷ Krátce nato, počátkem července 1943, se Walter Bláha s ostatními vojáky nalodil na palubu lodi s/s *Mauretania* a zamířil do Británie.

Na Středním východě i v Británii se Bláha opakovaně hlásil k letectvu, od samého počátku však k jeho osobě panovala nedůvěra. Již při výsleších v Istanbulu se objevily jisté rozpory v jeho výpovědích,⁵⁸ především ale šlo o skutečnost, že *Luftwaffe* přijímala k létajícímu personálu jen dobrovolníky a i když Bláha vždy tvrdil, že se hlásil dobrovolně právě proto, aby mohl snáze uniknout, cesta k létání se mu uzavřela. Podezření posílilo i několik incidentů. Nejzávažnější se udál již krátce po příjezdu do Británie. Bláha, toužící po létání, se domluvil s americkými letci, kteří jej (jako spojeneckého vojáka a pilota) vzali na cvičný let a dokonce mu na chvíli svěřili řízení letounu. Druhý den však Američané objevili poškození letounu, které vyhlíželo jako sabotáž. V podezření pochopitelně upadl právě Bláha. Vyšetřování ho sice očistilo, přesto incident posílil trvajícím nedůvěrou. Československé

54 VÚA – VHA Praha, ČsVM – SV, inv. č. 68-1, kart. 10, Spisy zprav., taj., dův. 1943, čj. 245/zprav. 43, Přijetí propuštění zajatci – odeslání k Čs. voj. likvidatuře, příloha č. 8, 23. 5. 1943.

55 Tamtéž, čj. 5413/zprav./43, zpráva pplk. gšt. Bulandra z 10. 5. 1943.

56 *Databáze*. Další dva zajatci byli prezentováni o něco později, osud posledního je popsán dále.

57 VÚA – VHA Praha, ČsVM – SV, inv. č. 68-1, kart. 10, Spisy zprav., taj., dův. 1943, čj. 5437/zprav. 43, Voj. – býv. němečtí zajatci – instrukce, 28. 5. 1943.

58 Tamtéž, čj. 351/zprav. 43, Bláha Valter výslech – potvrzení, 2. 6. 1943.

letectvo se tak vědomě zřeklo zkušeného a dobře vycvičeného pilota vícemotorových strojů.⁵⁹

Rozpaky odpovědných důstojníků ohledně zařazení bývalých zajatců k letectvu jsou nicméně plně pochopitelné. Nevycházely totiž pouze z představ o „čistotě“ elitního druhu vojska po národnostní a morální stránce. Pravděpodobně hlavním důvodem se stala obava, že by se tímto způsobem k letectvu mohli dostat úmyslně nasazení vyzvědači, kteří by se získanými informacemi posléze zpětně dezertovali na německou stranu. Varovným mementem se v tomto ohledu pro Brity i Čechoslováky stal případ předválečného letce Augustina Přeučila, jenž se jako agent gestapa vetřel do československého zahraničního vojska a 18. září 1941 přelétl na stroji *Hurricane* do Němci obsazené Belgie. Jednalo se pravděpodobně o jediný takový případ v rámci leteckých jednotek exilových armád, což pochopitelně bylo z politického hlediska navýsost nepřijemné.⁶⁰

Walter Bláha sloužil u Dunkerque až do Štědrého dne roku 1944, kdy se v pozdním odpoledni na stráži postřelil vlastní zbraní do chodidla a byl transportován na léčení do Británie.⁶¹ Po vyléčení ovšem nastoupil tříměsíční trest za svémocně vzdálení se od jednotky u Dunkerque, kterého se dopustil ještě v prosinci 1944. Účelem jeho nepovolené cesty byla snaha informovat se o možnostech přestupu do amerického letectva – Walter Bláha prostě chtěl znovu létat. Trest, nastoupený dne 8. března 1945, mu byl přerušen 3. května⁶² a po krátké službě u náhradního tělesa byl odeslán do vlasti.⁶³

Během stejné návštěvy v zajateckém táboře Maadi v květnu 1943 pplk. Bulandr objevil ještě jednoho bývalého příslušníka německé *Luftwaffe*. Byl jím **Antonín Hacker**.⁶⁴ Vzhledem k svému původu a bydlišti v oblastech, začleněných po Mnichovské dohodě do Říše, musel také on nastoupit do německé armády. Bez vlastního přičinění byl vybrán ke službě u pozemního personálu letectva a vycvičen jako mechanik. Při výslechu udal i okolnosti svého zajetí. Když jeho jednotka podporovala poslední odpor *Afrikakorpsu*,

59 Bláha při výsleších udal, že měl u *Luftwaffe* nalétáno na 360 hodin. Prošel výcvikem řízení bombardovacích letounů, včetně například pětítýdenního kurzu létání bez vidu (tedy v noci, mlze, mračích apod.). Tamtéž, čj. 245/zprav. 43, Přijetí propuštění zajatci – odeslání k Čs. voj. likvidatuře, příloha č. 8, 23. 5. 1943.

60 Plná šíře Přeučilovy zrady vyšla najevo teprve po válce. K případu nejlépe Jan NĚMEČEK – Daniela NĚMEČKOVÁ, *Prototyp zrady. Životní příběh Augustina Přeučila*, Praha 2015.

61 VÚA – VHA Praha, fond Motorizovaný prapor ČSOB, inv. č. 189, kart. 38, válečný deník 2. motoroty, II. díl, s. 270. Zranění zprvu vyvolalo podezření na sebepoškození, vyšetřování však bylo záhy zastaveno, mj. vzhledem k známé nespolehlivosti samopalů Sten v tomto ohledu.

62 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 19, kart. 16, denní rozkaz NT č. 95/45.

63 Vrcholně zajímavé poválečné osudy W. Bláhy již nejsou předmětem této studie.

64 Antonín Hacker (nar. 1920 Sulislavice, okr. Stříbro), prezentován v čs. zahraničních jednotkách v Británii 24. 8. 1943 pod osobním číslem T-1019. *Databáze*.

domluvil se s německým pilotem a společně přelétli frontu. Podobně jako u Waltera Bláhy, také v jeho případě tedy šlo o cílenou dezerci s bojovým letounem. Vzhledem k zpravodajskému významu informací, které mohl poskytnout, byl od celé skupiny oddělen a urychleně odeslán do Británie.⁶⁵

„HACKER Antonín byl odeslán jako válečný zajatec k dalšímu výslechu do Anglie (jako vál. zajatec mohl být odeslán rychleji než jako příslušník čs. armády).“⁶⁶

Zpravodajský zájem na Hackerovi dokládá i skutečnost, že z Káhiry ho odeslali letecky.⁶⁷ Český pilot Eduard Prchal, jenž v té době sloužil u britské letky dopravující mj. VIP osobnosti, vypověděl, že „něm. let. mechanika Harkera [sic]“ přepravil dne 29. května 1943 z Káhiry do Británie.⁶⁸ Hacker sám ovšem při prezentaci uvedl, že do Británie dorazil na palubě lodi „*Santa Maria*“ dne 25. července 1943.⁶⁹ Rozpor ve výpovědích lze vysvětlit. Ve skutečnosti Prchalův letoun Hackera dopravil pouze do Gibraltaru, odkud odplul na palubě rychlé dopravní lodi RMS *Samaria* do Liverpoolu.⁷⁰ Po dalších výsleších byl Antonín Hacker dne 24. srpna 1943 přijat do československé armády.⁷¹

Podobně jako Walter Bláha, ani Antonín Hacker se však nedostal do řad československého letectva. Po měsíčním výcviku u pěší výcvikové roty náhradního tělesa nastoupil 1. října 1943 u ženijní roty Čs. samostatné obrněné brigády.⁷² Tím samým rozkazem se od náhradního tělesa k letectvu přerazovali tři poddůstojníci a devatenáct vojáků, z nichž naprostá většina patřila k nově přijatým dobrovolníkům. Většinou šlo o studenty a úředníky či nástrojáře, mechaniky a strojní zámečníky. K letectvu se jistě hodili, nikdo z nich ale neměl takovou kvalifikaci jako Antonín Hacker.⁷³ Přesto zkušený letecký mechanik musel zůstat u pozemní jednotky. Na frontě u Dunkerque se pravděpodobně osvědčil a musel být

65 VÚA – VHA Praha, sb. 19, sign. 19-1-51, kart. 9, ČsVM – SV, čj. 5440/zprav. 43, Hacker Antonín – Londýn – odesláni, 28. 5. 1943. O podobně rychlém odesláni W. Bláhy se pravděpodobně neuvažovalo, neboť tehdy již byl zpravodajsky vytěžten.

66 VÚA – VHA Praha, ČsVM – SV, inv. č. 68-1, kart. 10, Spisy zprav., taj., dův. 1943, čj. 245/zprav. 43, Přijetí propuštění zajatci – odesláni k Čs. voj. likvidatuře, 23. 5. 1943.

67 Tuto skutečnost krátce zmiňuje J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu* 4, s. 593–594.

68 Tamtéž. Eduard Prchal krátce předtím přepravoval polského ministerského předsedu generála W. Sikorského na jeho návštěvu polských vojsk na Středním východě (která 4. 7. 1943 skončila tragickou nehodou v Gibraltaru během zpáteční cesty; přežil pouze E. Prchal).

69 Vojenský historický archiv Bratislava, sb. Kmeňové listy vojenských osob, 1920, Hacker Antonín.

70 Toutéž lodí přípluli z Gibraltaru další dobrovolníci, převážně čerstvě propuštění ze španělské internace. RMS *Samaria* příplula do Liverpoolu 24. 7. 1943, ale pasažéři vystoupili na pevninu teprve následujícího dne (z této jinak vcelku běžné praxe pramení různost údajů jednotlivých pasažérů ohledně data příjezdu do Británie). *Databáze*.

71 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 35, kart. 24, kmenový rozkaz NT č. 13/43 z 31. 8. 1943.

72 Tamtéž, kmenový rozkaz NT č. 14/43 z 9. 10. 1943.

73 *Databáze*.

navíc považován za spolehlivého vojáka, protože k 9. březnu 1945 ho nadřízení převedli k oddílu polního četnictva.⁷⁴

Antonín Hacker se stal jedním z prvních dvou bývalých vojáků *Wehrmachtu*, kteří nastoupili u jednotek v Británii. Druhým, který se s ním plavil již z Gibraltaru a byl spolu s ním přijat dne 24. srpna 1943, byl **Stanislav Nováček**.⁷⁵ Také jeho příběh je oproti naprosté většině ostatních bývalých zajatců výjimečný. V německé armádě sloužil od listopadu 1941. V červnu 1942 dezertoval, přešel do tehdy ještě neokupované části Francie a s pomocí pracovníků bývalého československého konzulátu v Marseille se mu podařilo překročit hranici do Španělska. Z internace ho frankistické orgány propustily na žádost britských úřadů a Stanislav Nováček se pak přes Gibraltar dne 24. července 1943 dostal do Británie. V jeho případě byla cílená dezertace z německé armády také zcela nezpochybnitelná, navíc s sebou nenesl podezření z dobrovolné přihlášky k *Luftwaffe*, jako tomu bylo u výše jmenovaných, a tak se mu, civilním povoláním elektromontérovi, otevřela cesta k letectvu.⁷⁶ Dne 1. října 1943 nastoupil službu a oblékl stejnokroj britského královského letectva. Jako spolehlivý voják a schopný frekventant byl po úvodním přeškolení v dubnu 1944 přijat do výcvikového schématu leteckých posádek. Po několika měsících však nastal obrat. Z pilotního výcviku byl vyloučen a stažen a po zbytek války sloužil u pozemního personálu.⁷⁷ Ani on se tedy nakonec nemohl stát členem posádky bojového letounu; přesto zůstal jediným bývalým vojákem *Wehrmachtu*, který byl alespoň po jistou dobu připuštěn k leteckému výcviku.

Zajatci k letectvu, 1944–1945

Konstantní personální krize československého letectva, tíživá zvláště co do pozemního personálu, se přiostrila v prvním pololetí roku 1944. Tehdy se stalo očividným, že připravovaná spojenecká invaze do západní Evropy je již ve fázi bezprostředních příprav. Aktivní účast vlastních polních svazků pozemních sil představovala pro exilové vlády politickou nutnost. Britové však z pochopitelných důvodů trvali na tom, že do sestavy prvosledových formací mohou začlenit pouze plně bojeschopné jednotky.⁷⁸ Pozemní vojsko proto dostalo naprostou prioritu doplňování. Nově získaní vojáci měli směřovat

74 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 37, kart. 26, kmenový rozkaz NT č. 14/45 z 14. 3. 1945. Přidělení k polnímu četnictvu je pro bývalého německého vojáka přeci jen trochu překvapivé.

75 Stanislav Nováček (nar. 1922 Brno), prezentován v čs. zahraničních jednotkách v Británii 24. 8. 1943 pod osobním číslem T-1023. V RAF (VR) obdržel osobní číslo 788631. *Databáze*.

76 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 35, kart. 24, kmenový rozkaz NT č. 14/43 z 9. 10. 1943.

77 VÚA – VHA Praha, sb. *Letecké karty*, Nováček Stanislav.

78 Srov. Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda, s. 253–259.

především k Čs. samostatné obrněné brigádě a požadavky letectva se ocitly na vedlejší koleji, a to až do okamžiku, kdy Čs. samostatná obrněná brigáda na přelomu srpna a září 1944 odplula do Francie.

Situaci lze dokumentovat i na nepočtených posilách, které v tomto období přišly k letectvu. Personální rozkazy sice zmiňují až 90 přírůstků, u plných 62 osob se ale jednalo o pouhý administrativní krok, kdy dotyční již řadu měsíců i let u letectva sloužili.⁷⁹ Co se týče nových dobrovolníků, dnem 14. ledna jich k letectvu přišlo jedenáct,⁸⁰ 18. února dalších šest⁸¹ a 10. dubna pak deset.⁸² Dne 13. června 1944 byl k letectvu přeřazen ještě Jiří Mucha, ovšem s určením válečného korespondenta na nově otevřeném francouzském bojišti.⁸³ Celkem tedy letectvo od ledna až do září 1944 reálně získalo pouze 27 nových příslušníků.⁸⁴

Po invazi do Francie padly do spojeneckých rukou desetitisíce zajatců, z nichž mnoho pocházelo z Československa. První z nich nastoupili službu u náhradního tělesa v Británii již počátkem července 1944. Během července a srpna pak prošlo prezentací celkem 308 bývalých zajatců, což polní svazek významně posílilo. V okamžiku odjezdu na kontinent představovali bývalí vojáci německé armády téměř desetinu stavu Čs. samostatné obrněné brigády.⁸⁵

Základní politický cíl, dostat československé vojáky v rámci spojeneckých sil znovu na evropský kontinent, se takto podařilo splnit. Současně se ukázalo, že doplňky pro udržení, a dokonce rozšíření pozemní jednotky, jsou do budoucna zajištěny a bylo proto možné konečně vyhovět kategorickým požadavkům letectva. Již v průběhu srpna 1944 urychleně proběhl výběr první skupiny osmnácti vojáků, přemístěných následně dne 16. září k letectvu. Nacházelo se mezi nimi i osm bývalých zajatců z *Wehrmachtu*.⁸⁶ Rychlost

79 Největší část z nich tvořilo 48 letců, v dubnu 1944 oficiálně převedených z kanadského letectva. *Databáze*.

80 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 35, kart. 24, kmenový rozkaz NT č. 19/43 z 31. 12. 1943.

81 Tamtéž, inv. č. 36, kart. 25, kmenový rozkaz NT č. 2/44 z 26. 2. 1944.

82 Tamtéž, kmenový rozkaz NT č. 4/44 z 15. 4. 1944.

83 Tamtéž, kmenový rozkaz NT č. 8/44 z 8. 7. 1944. Jiří Mucha (1915–1991), syn malíře a grafika Alfonse Muchy, nastoupil do čs. exilové armády v březnu 1940 ve Francii pod osobním číslem B-533. V RAF (VR) obdržel osobní číslo 176741. Své zážitky coby válečný reportér vtělil mj. do knihy JIŘÍ MUCHA, *Oheň proti ohni*, Praha 1947.

84 Složení celé skupiny bylo velmi různorodé: mladíci, kteří se v roce 1939 dostali do Británie a právě dorostli odvodního věku, pět mužů, propuštěných z internace ve Španělsku (mezi nimi i bývalý příslušník 1. čs. divize ve Francii), veteráni francouzské Cizinecké legie, dobrovolník z Kanady, čtyři krajané z Jižní Ameriky a čtyři slovenští letci, kteří s letounem B-71 přeletěli ze Slovenska do Turecka. *Databáze*.

85 *Databáze*. Dne 31. 8. 1944 Čs. samostatná obrněná brigáda čítala 4356 mužů. Z. MARŠÁLEK, „Česká“ nebo „československá“ armáda, s. 259.

86 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 36, kart. 25, kmenový rozkaz NT č. 13/44 z 20. 10. 1944.

náboru omezila dosavadní ostražitost: většina ze zajatců prošla prezentací u náhradního tělesa teprve před několika dny a kromě zpravodajského prověřování v zajateckých táborech nebyli dlouhodobě sledováni a pod dohledem. Další tři dobrovolníci k letectvu následovali 20. října (dva z nich bývalí němečtí vojáci).⁸⁷

Následující tabulka zachycuje nástup vojáků k letectvu od září do konce války. Vyplyvá z ní, že od podzimu 1944 k letectvu odcházely menší či větší skupinky doplňků každý měsíc. Za tři a půl měsíce od 16. září 1944 do 2. ledna 1945 šlo o 52 vojáků, tedy prakticky dvojnásobek počtu, který k letectvu nastoupil za více než osm předchozích měsíců roku 1944. V roce 1945 se pak potřeby leteckých jednotek rychle saturovaly – měsíční přírůstky se počítaly na desítky. Díky změněné situaci již nebylo nutné spoléhat se na bývalé německé vojáky: kromě zmíněné první skupiny byli nadále přijímáni jen výjimečně.

Od září 1944 do konce války tak k letectvu přišlo 254 nových doplňků. Z tabulky vyplyvá zajímavý údaj: pokud podle dostupných údajů v československém letectvu v Británii sloužilo celkem 2422 mužů,⁸⁸ pak více než desetina nastoupila až během posledních osmi měsíců války.

Přemístění čs. vojáků k letectvu

16. září 1944 – 8. květen 1945

datum přemístění	rozkaz	počet osob celkem	z toho bývalých vojáků <i>Wehrmachtu</i>	poznámka
16. 9. 1944	KR NT 13/44	19	8	
20. 10. 1944	KR NT 15/44	3	2	1 voják (z <i>Wehrmachtu</i>) vbrzku odeslán zpět k NT
20. 11. 1944	KR NT 20/44	9	0	2 vojáci vbrzku odesláni zpět k NT
4. 12. 1944	KR NT 25/44	6	0	
2. 1. 1945	KR NT 25/44	15	0	
19. 1. 1945	KR NT 4/45	50	0	

⁸⁷ Viz dále.

⁸⁸ J. RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu 4*, s. 316.

20. 2. 1945	KR NT 9/45	80	5	
23. 3. 1945	KR NT 19/45	2		
23. 4. 1945	KR NT 22/45	22	2	
7. 5. 1945	KR NT 26/45	48		
CELKEM		254	17	

Pro úplnost je třeba ještě dodat, že v předchozím období do září 1944 byli k letectvu přijati dva bývalí němečtí vojáci a čtyři další byli k letectvu přijati ještě dne 25. května 1945, tedy již po válce.⁸⁹

Analýza

V československém letectvu v Británii celkem nastoupilo službu 23 bývalých příslušníků německé armády (jmenný seznam viz Přílohu č. 1).⁹⁰ Z analýzy časové osy vyplývá, že až do konce srpna 1944 nebyli bývalí němečtí vojáci k letectvu vůbec přijímáni a dva výjimečně specifické případy jen potvrzují toto pravidlo.

a) *Limity důvěry*

Shodou okolností se stalo, že mezi vůbec prvními zajatci a přeběhlíky z německého vojska, kteří se hlásili do československé armády, bylo hned několik příslušníků *Luftwaffe*. Všichni přešli na stranu Spojenců cíleně, a to při první příležitosti, která se jim naskytla. Dezerce a přechod fronty představovaly bezpochyby statečný krok, mnohdy provedený velmi riskantně a s nasazením života – zvláště příběhy unesení letadel znějí spíše jako scénář dobrodružných filmů. Zatímco jiné úlety ke Spojencům, provedené českými nebo slovenskými letci, byly propagandisticky využity již za války a v poválečném diskurzu opakovaně zmiňovány, propagandistický potenciál ještě riskantnějších akcí Waltera Bláhy a Antonína Hackera byly v tomto diskurzu zcela potlačeny.

89 VÚA – VHA Praha, NT – VB, inv. č. 37, kart. 26, kmenový rozkaz NT č. 29/45 z 20. 10. 1944.

90 Za „příslušníky německé armády“ jsou pro účely této studie započítány všechny osoby, které po určitou dobu sloužily ve *Wehrmachtu*. Kromě zajatců jde tedy např. také o dezertéry, kteří se k čs. armádě dostali přes neutrální země, nebo o vojáky, kteří v okupovaných zemích přeběhli k partyzánům a teprve poté se hlásili do čs. armády. Započítán je i jedinec, který v německé branné moci sloužil jen krátce, byl propuštěn na vlastní žádost a odeslán na nucené práce do Francie, kde dezertoval (J. Kouřil).

Statečnost a zjevný úmysl dezertovat ke Spojencům nepřesvědčily československé zpravodajce a odpovědné důstojníky exilového ministerstva obrany a letectva, aby aktérům důvěřovali. Důslednost, s jakou v tomto ohledu postupovali až téměř do konce války, je mimo jiné důkazem obav, že by se mohla opakovat kauza Augustina Přeučila, což by mohlo vrhnout nepříznivé světlo nejen na československé letectvo, ale i celou exilovou armádu a zahraniční odboj jako takový.⁹¹ Přestože československé perutě v Británii nutně potřebovaly doplňky leteckého i pozemního personálu, exilové letectvo se služeb bývalých německých letců raději zřeklo.

Situace se změnila až v posledních měsících války. I tehdy je ale z podílu bývalých zajatců mezi nově přijatými dobrovolníky jasné, že letectvo zůstávalo elitním druhem vojska, kam měli přístup jen zřídka. Jedinou výjimku v tomto ohledu představuje skupina devatenácti adeptů přijatých k letectvu 16. září 1944, mezi nimiž bylo až osm bývalých zajatců. Tehdy letectvo doplňky – po předchozích „hladových“ měsících – již zoufale potřebovalo a bývalí zajatci představovali jediný masový zdroj. Poté se již zajatci mezi adepty vyskytovali jen v malé míře.

b) Personální složení

Vybraní adepti se bezesporu ke službě u letectva hodili. Především se jednalo o mladé muže – pouze tři z nich se narodili před rokem 1918. Také jejich zdravotní stav byl výtečný, s jedinou výjimkou („Bv“ – „schopen jen služeb pomocných, se zdravotní vadou“) – v tomto případě se ale jednalo o vycvičeného leteckého radiomechanika, u něhož jeho odborná kvalifikace při výběru převážila nad jeho slabou zdravotní klasifikací. Dotyčný byl navíc přijat až 23. dubna 1945, tedy těsně před koncem války.

Tím se dostáváme k otázce odborné způsobilosti adeptů. Především, všichni již měli za sebou vojenský výcvik, byť v německé armádě. Podstatnější jsou však jejich technické odbornosti. Nacházelo se mezi nimi pět elektrotechniků, pět strojních zámečníků, jeden svářeč, a dokonce letecký mechanik a zmíněný letecký radiomechanik. Čtyři další vojáci měli zase zkušenost ze služby u *Luftwaffe*, dva z nich jako parašutisté.

V rámci analýzy je důležité srovnání, kolik bývalých příslušníků *Luftwaffe* vůbec u československé armády nastoupilo. Z celkem 3222 bývalých příslušníků německé armády, kteří prošli prezentačním řízením u československých jednotek na Západě, se zatím podařilo u přibližně poloviny z nich určit, u jakého druhu vojska v německé branné moci

91 Velmi podnětné jsou v tomto ohledu příklady dalších zrádců z řad československých zahraničních jednotek a závěrečné úvahy, uvedené autory in J. NĚMEČEK – D. NĚMEČKOVÁ, *Prototyp zrady*.

sloužili.⁹² Co se týče letectva, v německé armádě k němu patřili i protiletadloví dělostřelci a také parašutisté; později i polní divize letectva, formované z přebytečného personálu.

Z 69 zjištěných protiletadlových dělostřelců nebyl k letectvu přijat nikdo, stejně jako u 13 mužů, sloužících jako pěšáci u polních divizí *Luftwaffe*.

Bývalých parašutistů je doloženo nejméně 52 – plná polovina z nich ale prošla prezentací až v dubnu 1945 a později a z možné analýzy přístupu exilových orgánů k německým „letcům“ je proto nutné je z časových důvodů vyjmout. Analýza pak nepostrádá zajímavostí. První dva bývalí parašutisté byli přijati v prosinci 1943 a v květnu 1944. Tehdy se sešla trvající neochota k přijímání bývalých německých vojáků k letectvu s akutními požadavky na doplnění pozemního svazku a oba tak zůstali u pozemních jednotek. V srpnu 1944 a na počátku září však prošlo prezentací sedm bývalých parašutistů, zajatých během bojů v Normandii. Hned tři z nich se ocitli ve výběru pro letectvo, právě v rámci prvního urychleného náboru v srpnu a září 1944. Ukázalo se ovšem, že kvalifikace parašutisty na požadavky kladené na letecký pozemní personál nemusí stačit. Josef Šantora⁹³ po měsíci na vlastní žádost odešel zpět k pozemním jednotkám, neboť zjistil, že látka, probíraná v teoretických kurzech, je pro něho příliš složitá. Sloužil poté v řadách Čs. samostatné brigády u Dunkerque, postupně jako příslušník doplňovací roty, brigádních technických dílen a polního parku.⁹⁴ Nikdo z později přijatých bývalých parašutistů se posléze k letectvu již nedostal.

Doposud se podařilo zdokumentovat 43 vojáků, kteří u *Luftwaffe* absolvovali či procházeli výcvikem pro různé funkce u leteckých jednotek (ponejvíce pozemní personál). Do konce března 1945 (pozdější data nástupu již nemá smysl z hlediska bojového uplatnění sledovat) z nich prošlo prezentací do československé armády 24 a pouze jediný se dostal k letectvu. Je signifikantní, že se tak stalo ve výše opakovaně zmiňované první skupině doplňků, přemístěných k letectvu 16. září 1944.⁹⁵

Z uvedeného vyplývá, že výběr k letectvu probíhal více podle technických odborností dotyčných, než podle jejich dřívějších vojenských zkušeností a znalostí, získaných u *Luftwaffe*. Právě naopak – statisticky se zdá, že předchozí služba v německém letectvu představovala při výběru spíše diskvalifikační faktor. Potvrzuje se tak premisa o nedůvěře vůči bývalým příslušníkům německého letectva.

92 Podrobnější archivní výzkum v tomto směru byl v březnu 2020 přerušen uzavřením archivů z důvodu pandemie.

93 Josef Šantora (nar. 1923 Trnovany, okr. Teplice-Šanov), prezentován v čs. zahraničních jednotkách v Británii 7. 9. 1944 pod osobním číslem T-1840. *Databáze*.

94 Tamtéž.

95 Eduard Noga (nar. 1923 Chybie u Bielska v Polsku), prezentován v čs. zahraničních jednotkách v Británii 16. 8. 1944 pod osobním číslem T-1611. Sloužil pod krycím jménem Jaroslav Vašek. V RAF (VR) obdržel osobní číslo 788684.

c) Spolehlivost

Z pohledu „čistoty“ letectva je pozoruhodné, že k pozemnímu personálu letectva byl 25. dubna 1945 z řad zajatců přijat i dobrovolník, který pocházel z německé menšiny. Antonín Neubauer, civilním povoláním elektrotechnik, sloužil u německého protiletadlového dělostřelectva až do svého zajetí v září 1944 u Lille.⁹⁶ Je důkazem, že k letectvu se – byť až na samém konci války – mohl dostat i československý Němec, který měl za sebou službu v německé armádě. Představoval však naprostou výjimku (být vojáků německé mateřské řeči – kteří ovšem předtím neoblékali německou uniformu – sloužilo u československých perutí přes sedm desítek).⁹⁷

K otázce spolehlivosti patří i sledování služebního zařazení dotyčných osob. Všichni bez výjimky skončili u pozemního personálu. Zpravodajské orgány je, jak bylo demonstrováno na případu W. Bláhy, stále sledovaly. Bývalí zajatci obecně měli v československých jednotkách v Británii jen velmi omezené možnosti služebního postupu. Byť i byli v průběhu služby povyšováni, prakticky nikdy nezastávali žádné velitelské funkce, a to ani nejnižší. Z tohoto pravidla existovalo jen několik málo výjimek.⁹⁸

Je symptomatické, že z ohromného počtu více než tři tisíc bývalých německých vojáků se k letectvu dostaly jen dvě desítky. Hypotéza, že se tedy muselo jednat jen o důkladně prověřené jedince, u nichž o jejich vlastenectví nebylo pochyb, však není podložena. Úzkostlivě strážení kánon „čistoty“ a fobie z možného vyzvědačství, přes které se nedostali ani přeběhlíci, kteří k útěku do odboje neváhali riskovat úlet letadly, byl totiž náhle opuštěn v srpnu 1944, kdy vzhledem k akutní situaci na důkladné prověření nezbylo mnoho času. K letectvu se tak „pro jistotu“ nedostali někteří nepochybní vlastenci, v malé skupince pouhých osmi zajatců prezentovaných v září 1944 se ale nepodařilo zamezit přijetí skutečného zrádce a konfidenta gestapa, Jana Chvátala.⁹⁹

96 Antonín Neubauer (nar. 1914 Košťany, okr. Teplice-Šanov), ve *Wehrmachtu* sloužil jeden rok, zajat jako příslušník *Heeres-Flak-Abteilung* 294. Prezentován v čs. zahraničních jednotkách v Británii 1. 3. 1945 pod osobním číslem T-4274. V RAF (VR) obdržel osobní číslo 788861.

97 Zjištěno na základě rozboru *Databáze*.

98 Zcela jiná praxe panovala u jednotek na východní frontě. Kritický nedostatek důstojníků a velitelů všech stupňů stál za poměrně rychlou kariérou řady bývalých vojáků *Wehrmachtu*, přičemž žádnou výjimkou nebylo ani jmenování do důstojnických hodností a zastávání odpovídajících velitelských funkcí. *Databáze*.

99 Jan Chvátal (nar. 1918 Dolenice, okr. Moravský Krumlov), prezentován v čs. zahraničních jednotkách v Británii 16. 8. 1944 pod osobním číslem T-1619. V RAF (VR) obdržel osobní číslo 788680. Chvátal se v protektorátu snažil získat německé občanství, podařilo se mu to díky zradě svého spolužáka, parašutisty Františka Pospíšila. Jeho jméno si dokonce v Británii zvolil jako svoje krycí (!). Blíže viz např. Václav KRŮTA, *Jedno jméno a dva rozdílní českoslovenští vojáci: (František Pospíšil a Jan Chvátal)*, in: Zlatica Zudová Lešková (ed.), *Československá armáda 1939–1945 (plány a skutečnost)*, Praha 2003, s. 151–155.

Závěr

Bezpochyby pozoruhodným zjištěním ovšem je, že elita československého vojska v zahraničí, kterou z vojenského, ale i politického a zvláště propagandistického hlediska bezpochyby představovalo letectvo, nezůstala zapovězena ani mužům, kteří dříve sloužili v německé armádě a oblékali tak nepřátelskou uniformu. Nedůvěra, obava z vyzvědačství, snaha o udržení elitního charakteru letectva, nacionální předsudky a další důvody nicméně vytvořily vysokou hráz, přes kterou se bývalí vojáci *Wehrmachtu* ke službě u letectva dostali jen zcela výjimečně.

Limity důvěry velení exilové armády v ty dobrovolníky, kteří neodpovídali vybranému archetypu vojáka odboje jako národně vypjatě uvědomělého dobrovolníka, který si ani v nejmenším nezadal s okupantem, se ukázaly jako velmi striktní i v tomto případě.¹⁰⁰ Tyto závěry mohou přispět v dalším výzkumu vztahů v zahraničním odboji obecně, zvláště pak k poznání ideových obzorů a celkového milieu v rozmanité množině velitelů a vojáků československého zahraničního odboje.

Ať již byly důvody jakékoliv, striktní přístup připravil československé letectvo o řadu již vycvičených a zkušených letců – mechaniků, zbrojířů, radiotechniků i pilotů. Naprostá většina z nich poté sloužila u pozemních jednotek a zúčastnila se bojů na frontě. Výhrady starých veteránů odboje ohledně nižší odbojové motivace či nedostatečné národní uvědomělosti byly srozumitelné a do jisté míry snad i oprávněné. Přesto ti i ti platili nakonec ve společném boji stejnou krvavou daň: pětinu vojáků, kteří zahynuli během operačního nasazení Čs. samostatné obrněné brigády ve Francii, představovali právě bývalí příslušníci *Wehrmachtu*.¹⁰¹

To se týkalo i bývalých příslušníků *Luftwaffe*, kteří nedostali důvěru nadřízených, aby mohli zúročit svůj předchozí výcvik a zkušenosti v řadách československého letectva. Alois Macoszek z Těšínska byl povolán ke službě v německé armádě v dubnu 1942. Jako letecký mechanik se dostal do severní Afriky, kde při kapitulaci vojsk Osy v květnu 1943 padl do spojeneckého zajetí. V americkém zajateckém táboře v Alžíru odmítl nátlak polských důstojníků, aby se přihlásil do polské exilové armády¹⁰² a s transportem

100 Otázkou vztahu velení exilové armády k různým skupinám těchto „jiných“ vojáků, ať již šlo o židy, příslušníky menšinových národností, krajany a mnoho dalších kategorií, se podrobně zabývá práce Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda, passim; nejnověji pak TÝŽ, *Neúspěch státně-občanského konceptu čechoslovakismu: menšiny v armádě 1918–1945*, in: A. Hudek – M. Kopeček – J. Mervart (edd.), *Čechoslovakismus*, s. 202–222.

101 Šlo o 41 vojáků. Z. MARŠÁLEK – P. HOFMAN, *Dunkerque*, s. 93.

102 K problematice sporů o státní příslušnost a národnostní identitu vojáků z Těšínska nejlépe viz Jiří FRIEDL, „Slezané, bratři od Ostravice a Olzy!“ *Spory o zajatce z Těšínska mezi ČSR a Polskem 1943–1945*, Slezský sborník 101, 2003, č. 2, s. 94–127.

podobně smýšlejících zajatců dorazil v říjnu 1943 do Británie, kde 11. listopadu vstoupil do československého vojska. K letectvu se nedostal a ani mu taková možnost nebyla nabídnuta. Sloužil poté jako řidič u štábní roty Čs. samostatné obrněné brigády. Krátce před koncem války, 11. dubna 1945, zasáhlo jeho obrněný vůz množství střepin z blízké exploze. Jedna z nich náhodně prolétla otevřeným průzorem a zasáhla Aloise Macoszka nad levé oko – byl na místě mrtev. Dnes jeho ostatky od roku 1959 spočívají na československém vojenském hřbitově La Targette, hrob je však dodnes označen zkomoleným jménem „Magoseik“.¹⁰³ Marginalizace a zapomnění celé velké skupiny bývalých německých vojáků v československém zahraničním odboji se tak symbolicky odrazily i v malé měděné destičce na betonovém kříži jednoho hrobu.

103 K osudu Aloise Macoszka viz Z. MARŠÁLEK – P. HOFMAN, *Dunkerque*, s. 364–365.

Summary

Trust Limitations: Former Wehrmacht Soldiers Serving in the Czechoslovak Air Force in Britain during World War II

Previous research discovered that the prisoners of war from the Wehrmacht, or more precisely the Czechoslovaks who were called to serve in the German armed forces, became, by far, the largest recruitment source of the Czechoslovak exile armed forces in the West towards the end of World War II. A certain degree of mistrust from the military and political authorities of the Czechoslovak exile towards this group seems quite understandable. It is thus remarkable that the former Wehrmacht soldiers, albeit in small numbers, were not even prohibited from joining the Czechoslovak Air Force, which was considered, from the military as well as political and especially propagandistic perspective, an elite of the Czechoslovak exile armed forces formed in Great Britain. Nevertheless, the hypothesis about a somewhat lower degree of trust towards these soldiers is valid: only about twenty people from among this group were accepted to the air force units. Moreover, they were almost exclusively assigned to the ground personnel. On the other hand, former members of the German armed forces with flying experience in the Luftwaffe, i.e. trained pilots, were not

accepted to the Czechoslovak Air Force at all (not even to the ground personnel). This also applies to the cases when their targeted desertion to the Allies and voluntarily submitted applications to join the Czechoslovak Army were undoubtable. This was due to caution and fear that spies or saboteurs could infiltrate the armed forces, as well as to an effort to maintain a high credit of the air force units from the perspective of national reliability and moral values.

The paper is based on the current research conducted within the frame of the Czech Science Foundation project called *Former German Soldiers in the Czechoslovak Army in World War II as an Example of Marginalization in the Process of Forming Historical Memory* (no. 18-11418S). It utilizes an analysis of the personal characteristics of the members of the selected group (recruitment date, age, occupation, physical shape, details of their service in the Wehrmacht, etc.). The objective of the study is to define the trust limitations of the exile authorities with regard to a specific group of soldiers of the Czechoslovak units, represented by former members of the German armed forces.

PŘÍLOHA 1

Bývalí vojáci Wehrmachtu, kteří do konce května 1945 nastoupili službu u čs. letectva v Británii*

jméno a příjmení (v závorce krycí jméno)	datum narození	místo narození	povolání	datum zajetí nebo dezerce	datum příjezdu do Británie	datum nástupu do čs. armády	osobní číslo v čs. armádě	datum přemístění k čs. letectvu	osobní číslo v RAF
František SKOUMAL	20. 1. 1920	Věteřov, okr. Kyjov	student	15. 9. 1940 dezerce Jugosl.	1. 1. 1943	12. 12. 1940	D-417 Z-10.500.619	2. 1. 1943	788525
Stanislav NOVÁČEK	23. 12. 1922	Brno	elektromontér	? 6. 1942 dezerce Francie	24. 7. 1943	24. 8. 1943	T-1023	1. 10. 1943	788631
Alois BARTOŠEK	7. 6. 1926	Olomouc	letecký zámečník	9. 6. 1944	12. 6. 1944	6. 7. 1944	T-1334	16. 9. 1944	788672
Joža SLADKOVSKÝ (Veverka)	6. 2. 1924	Nový Bohumín, okr. Fryštát	strojný zámečník	3. 7. 1944	7. 7. 1944	29. 7. 1944	T-1538	16. 9. 1944	788685
Lubomír NEUMANN (Šeda)	13. 3. 1925	Tišnov, okr. Tišnov	elektromechanik	9. 6. 1944	10. 6. 1944	29. 7. 1944	T-1544	16. 9. 1944	788682
Evald MOJŽÍŠEK (Jaroslav Samek)	20. 2. 1925	Petrkovice, okr. Hlučín	strojný zámečník	3. 7. 1944	10. 7. 1944	29. 7. 1944	T-1546	16. 9. 1944	788681

František KŘÍŽ (Strnad)	24. 2. 1925	Svučice-Draheničky, okr. Blatná	strojní zámečnick		5. 7. 1944	13. 7. 1944	29. 7. 1944	T-1552	16. 9. 1944	788683
František PETRÁŠEK (Jaroslav Zajíček)	8. 9. 1925	Březnice, okr. Blatná	pekař		10. 7. 1944	1. 8. 1944	16. 8. 1944	T-1608	16. 9. 1944	788688
Eduard NOGA (Jaroslav Vašek)	19. 9. 1923	Chybie, Bielsko, Polsko	topič		26. 7. 1944	1. 8. 1944	16. 8. 1944	T-1611	16. 9. 1944	788684
Jan CHVÁTAL (František Pospíšil)	28. 10. 1918	Dolenice, okr. Moravský Krumlov	strojní zámečnick		7. 7. 1944	1. 8. 1944	16. 8. 1944	T-1619	16. 9. 1944	788680
Josef ŠANTORA	6. 6. 1923	Trnovany, okr. Teplice-Šanov	kuchař		20. 8. 1944	26. 8. 1944	7. 9. 1944	T-1840	20. 10. 1944	-
Bernard HUDEČEK	13. 10. 1923	Petrkovice, okr. Hlučín	elektromechanik		4. 8. 1944	11. 8. 1944	7. 9. 1944	T-1855	20. 10. 1944	788690
Harry ŠVEDA	4. 9. 1925	Doubrava, okr. Fryštát	laborant		7. 7. 1944 přeběhlk FFI	5. 1. 1945	5. 1. 1945	T-3828	20. 2. 1945	788836

František KOKŠ	22. 2. 1921	Měcholupy, okr. Žatec	kominík	?	9. 1944 přeběhl k FFI	8. 1. 1945		9. 1. 1945	T-3863	20. 2. 1945	788839
Josef MIKA	25. 2. 1926	Skřečůň, okr. Fryštát	listonoš		9. 9. 1944	7. 1. 1945		18. 1. 1945	T-3922	20. 2. 1945	788803
František CHWIS- TEK	28. 8. 1926	Soběšovice, okr. Český Těšín	železniční dělník		10. 9. 1944	6. 1. 1945		18. 1. 1945	T-3925	20. 2. 1945	788781
Josef WALEK	26. 2. 1923	Karvinná, okr. Fryštát	elektrotechnik		15. 10. 1944 zajat v Itálii	6. 12. 1944		18. 1. 1945	T-3943	20. 2. 1945	788843
Antonín NEU- BAUER	8. 6. 1914	Koštany, okr. Teplice-šanov	elektrotechnik		3. 9. 1944	25. 10. 1944		1. 3. 1945	T-4274	23. 4. 1945	788861
Kurt Jan MISARĚ	30. 9. 1916	Liberec, okr. Liberec	letecký radiomechanik		?. 5. 1944 přeběhl k FFI	10. 3. 1945		11. 3. 1945	T-4446	23. 4. 1945	788860
Josef BROŽYNA	22. 11. 1912	Moravská Ostrava (polský stát. příslušník)	svářeč a zámečník		30. 9. 1944	16. 10. 1944		29. 1. 1945	T-4091	25. 5. 1945	-
Jan KOUŘIL	8. 12. 1919	Lazce, okr. Šternberk	strojní zámečník		zajat jako přísl. Organ. Todt	15. 4. 1945		15. 4. 1945	T-4697		-

Bedřich PAULÍK	19. 9. 1919	Glarus, Švýcarsko	knihhtiskář	22. 8. 1944	15. 4. 1945	15. 4. 1945	T-4726	25. 5. 1945	788919
Emil ŽIDEK	9. 8. 1925	Kravaře, okr. Hlučín	klempíř	28. 8. 1944	15. 4. 1945	15. 4. 1945	T-4737	25. 5. 1945	788931

* Vytvořeno podle *Databáze*. Vojáci jsou řazeni podle data přijetí k čs. letectvu. Místopis je z důvodu sjednocení uveden v podobě, užívané ve 30. letech 20. století. Předlohou byl *Statistický lexikon obcí v Republice československé*, Praha 1934 a 1935. Pokud není uvedeno jinak, většina vojáků padla do spojeneckého zajetí po červnu 1944 ve Francii.

Studie se blíže nevěnovala podrobnostem služby konkrétních vojáků přímo u čs. letectva. Tyto údaje lze totiž jednoduše dohledat v osobních záznamech, tzv. leteckých kartách, uložených ve Vojenském historickém archivu v Praze (s výjimkou J. Šantory, J. Brožyny a J. Kouřila, kteří z různých důvodů leteckou kartu nemají). Digitalizované karty jsou přístupné na webových stránkách archivu: <URL: <http://www.vuapraha.cz/node/170>>, [cit. 20. 6. 2020]. Při vyhledávání jednotlivých osob je třeba zohlednit, že letecké karty jsou vedeny na krycí jména dotýčných.